

UN PEDAGOG GIRONÍ A L'ESTEPA RUSSA

JOSEP MORENO VA SER MESTRE A TOSSA DURANT LA REPÚBLICA I DEGÀ DE LA UNIVERSITAT RUSSA DE VORONEZH DESPRÉS DE LA GUERRA

>> Josep Moreno Pallí (1909-2001).

Aquest 2009 Josep Moreno Pallí hauria complert 100 anys. Va ser mestre a les escoles de Tossa durant els anys trenta del segle passat i el record que en va deixar entre els seus alumnes encara és molt viu. Moreno va implantar-hi els nous mètodes educatius basats en una pedagogia innovadora, va muntar vetllades teatrals i literàries i va organitzar excursions culturals. La Guerra Civil i el llarg exili a la Unió Soviètica no el van fer desistir de la seva vocació. Una entrevista feta el 1993 per a un estudi de la Universitat de Girona ha servit per resseguir la biografia d'aquest autèntic mestre de la República, que va morir a Tossa el 2001.

MARTA PLANELLAS > TEXT

F ill del també mestre aragonès Lluís Moreno i de la calongina Càndida Pallí, Josep Moreno va néixer a Sant Antoni de Calonge el 22 de febrer de 1909. El fet de néixer i créixer en el si d'una família dedicada a l'ensenyament el va marcar i el va portar a cursar quasi inevitablement estudis de magisteri a la Normal de Girona, una institució educativa encarregada de la formació de professors. «En Cassià Costal i en Silvestre Santaló ens van formar a tots, com a mestres i com a persones. En Costal ens va fer mestres, en el sentit de pedagogs, de saber tractar la mainada», afirmava Moreno, que va completar la seva formació estudiant francès. Després del servei militar, el 1931, ja es va incorporar al seu primer destí com a

mestre a la Cerdanya, concretament a les escoles de Músser i Arànsers. D'allà Josep Moreno recordava amb il·lusió com havia ensenyat a llegir i a escriure a una nena -l'Elisa- de Martinet de Cerdanya gràcies a un petit conte en català. L'arribada de la República va ser clau per a la revitalització de les escoles i la seva modernització, la posada en marxa de les colònies escolars i les noves biblioteques. Va ser al Pirineu on Moreno va començar a aplicar mètodes pedagògics d'observació directa, fent classes amb els nens a l'aire lliure: «Ha-

via recorregut tots aquells llocs de per allà amb els alumnes per tallar branques dels arbres i partir-les, perquè els alumnes tinguessin una idea de tots els arbres que hi havia al municipi, les herbes i les flors».

Un concurs de mestres fet per la Generalitat va ser el primer pas per al canvi: «Quan hi va haver el concurs, una de les primeres poblacions que vaig posar va ser Tossa de Mar, i me la varen donar. Hi vaig arribar el 10 d'octubre de 1934». Era just després dels Fets d'Octubre. Tossa era aleshores un punt pintoresc de la Costa Brava, conegut com la Babel de les Arts per la multitud d'artistes i pintors que s'hi aplegaven. Els nouvinguts -molts d'ells alemanys- havien arribat a la localitat des de final dels anys vint i so-

Va treballar com a mestre a l'orfenat número 7 de nens espanyols a Jerson, prop del mar Negre

>> *Josep Moreno Pallí envoltat de les alumnes de la promoció de 1976 de la Universitat Estatal de Voronezh.*

bretot principi de la dècada dels trenta, buscant la tranquil·litat i fugint de l'Alemanya opressora que Adolf Hitler estava modelant. També omplien els carrers, especialment a l'estiu, les colònies d'estiuejants i de turistes estrangers que s'allotjaven a la població, primer a la fonda Rovira, i després a l'hotel Steyer i l'hotel Johnstone. Enmig d'aquell xoc cultural entre els forasters i la població autòctona, Josep Moreno tenia una missió molt clara: ensenyar. Ell mateix va explicar totes aquestes experiències fa uns anys al catedràtic de la Universitat de Girona Salomó Marquès, en el marc d'un treball universitari sobre pedagogia en el qual va participar també l'aleshores estudiant Mercè Cargol. «Tossa era una vall tancada. Jo hi vaig fer l'escola de coeducació. Érem un altre mestre que es deia Mir, jo, una senyora que es deia *donya* Pepita i uns ajudants. Vam fer una escola graduada, nois i noies. Jo portava el curs més avançat, *donya*

Pepita era l'altra mestra, la de noies, i el segon era en Mir. En aquell temps hi havia una escola unitària. Primer vaig començar amb els nois però després les noies també van venir allà a l'escola, que era a la vora de l'ajuntament. Volien aprendre a ballar sardanes; després vam fer berenades i excursions».

El record dels alumnes tossencs

I sí, tot això és el que va dur a terme: dibuixos sobre la natura, que es feien fora de l'aula, i visites culturals a Vic, al far de Sant Sebastià a Palafrugell o Empúries. El que avui en diem activitats extraescolars, el mestre Moreno

Moreno inculcava als alumnes tossencs un amor per la cultura, la música i els viatges que feia despertar la curiositat intel·lectual

ja ho feia fa més de setanta anys amb l'organització de vetllades literàries i obres de teatre representades per tots els alumnes. «Tenia una concepció de la llibertat dins de l'escola que afavoria que, sense haver d'obligar ningú, tothom treballava», deia Moreno. L'ensenyament, així, no es cenyia només al pupitre i als dictats del professor, sinó que s'inculcava als alumnes un amor per la cultura, la música i els viatges que feia despertar la curiositat intel·lectual. «L'any 35 vàrem anar a Perpinyà. Vàrem fer una excursió amb un passaport col·lectiu. Era la primera vegada que uns turistes de Tossa se n'anaven a Perpinyà. I jo els hi vaig portar per conèixer món. Molts d'ells no coneixien ni Girona ni Barcelona, però Perpinyà la varen conèixer».

Alguns dels seus alumnes tossencs, com Joan Vila o Napoleó Colomer, parlen d'ell simplement com «el mestre». I Amadeu Gotarra, un altre dels seus deixebles, que ara té 86 anys, recorda:

>> Josep Moreno fent classes de francès a Tossa (1934-1937).

«En Josep Moreno va ser un gran professor, per a mi i per a tots. En el poble fèiem cada any una obra de teatre, allà on hi ha el cine Rovira. La poca cosa que vàrem aprendre va ser quan va venir el senyor Moreno.» «Varen fer el col·legi laic, anàvem nois i noies barrejats. Fèiem molta broma i això..., però ell ho parava molt. En Moreno era molt seriós i tots el crèiem molt, fins que aleshores se'n va anar voluntari al front. Quan ens va deixar ell, va venir una mestra d'aquí i una mestra d'allà que no feien cap respecte i eren molt jovenetes. I ja tothom va deixar d'anar a l'escola», explica Vila.

Però no només els alumnes estaven contents amb Josep Moreno; també es mostraven satisfets els inspectors d'ensenyament, com demostra un carta datada el desembre del 1935 i signada per l'inspector J. Montserrat Torrent: «Desde el mes de octubre de 1934 dirige esta escuela, como maestro propietario, D. José Moreno Pallí, que en esta primera visita ha manifestado hallarse dotado de excelentes prendas, que bien dirigidas pueden convertirle en un maestro modelo, por su laboriosidad, celo y aptitud profesional. Así lo indica el estado general de sus alumnos, que puntuales y gozosos, vienen a la escuela; así lo manifiesta el orden, limpieza y disciplina que se observa en la clase, y así lo confiesa el pueblo todo, que se halla satisfecho del nuevo maestro».

La guerra i el camp de concentració

Però la Guerra Civil, com en tants altres camps, ho va estroncar tot. Josep Moreno, amb una ideologia política ben definida, va formar part del segon comitè revolucionari tossenc l'octubre de 1936, com a membre del Partit Socialista Unificat (PSU), i amb Joan Dorlan com a alcalde, i va seguir donant classes a l'escola. El 1937 va decidir deixar Tossa per prestar serveis militars a l'Exèrcit Popular. Primer va ser destinat a Cartagena, i més tard va demanar ser voluntari al front d'Aragó. Els seus caps, en saber que era mestre, el van triar de seguida per impartir cursos a l'Escola de Sergents i a la d'Oficials: «Era gent que havien de ser caporals, gent que no sabia llegir ni escriure, i havien de fer treballs de tàctica o de pràctica o de trets. Nosaltres els havíem d'ajudar; sense nosaltres no podien pas fer res. És d'aquesta manera que ells aprovaven, tant els sergents com els oficials, i jo feia aquesta feina d'ajudar-los». Una tasca que s'acabà amb l'avanç indeturable de les tropes de Franco, que va obligar a Moreno a emprendre el camí de l'exili. En arribar a França, el febrer de 1939, el van enviar al camp de concentració de Sant Cebrià, al Rosselló, on va

A la Unió Soviètica va continuar fent la mateixa feina que feia a Tossa: va ser mestre tota la vida

estar reclòs tres mesos. «Avui, ¿qué tenemos?». «Sopa de lentejas». I jo agafava el plat, el remenava i si hi trobava tres o quatre llenties, oi, era una sort! N'hi havia d'altres que solament tenien aigua de color marró, res més. Ens van tractar molt malament, els francesos. Molt malament». Gràcies a la tasca mitjancera de la Creu Roja, va tenir la gran oportunitat de deixar el camp i traslladar-se a la URSS, i no la va deixar escapar: «Vaig anar a la Unió Soviètica i allà vaig continuar fent la mateixa feina que feia aquí; jo he fet tota la vida de mestre».

Mestre de l'orfenat de nens espanyols

Des de la seva arribada al país dels soviets, va treballar com a mestre a l'orfenat número 7 de nens espanyols a Jerson, prop del mar Negre. Els seus alumnes eren els petits asturians i bascos que van ser evacuats durant la guerra. Però la tranquil·litat va durar poc, perquè el 1944, a causa de la Segona Guerra Mundial, Moreno i els nens van haver de marxar, primer a la regió del Caucas, a Piatigorsk, i més tard, molt més a l'est: a Sibèria. «L'estepa russa és una regió riquíssima. Quan jo vaig ser allà em van donar mitja hectàrea de terreny per cultivar un hortet. Vaig fer-hi patates i hi vaig plantar tabac. Allà teníem de tot».

Acabada la guerra va començar a treballar de torner i de pintor a la fàbrica de construcció de maquinària Lenina, de Moscou, una feina que va compaginar amb els estudis, que sempre l'havien temptat. El 1952 va iniciar un doctorat a la Universitat Estatal Lomonosov de Moscou i el 1955 es va doctorar en ciències filològiques, fet que li va permetre accedir a la plaça de docent a la càtedra de llengua francesa de la Universitat d'Iv Franko a Lvov, a l'actual Ucraïna. Va ser en aquesta mateixa ciutat on va contraure matrimoni amb Lidia Alekseevna, amb la qual va tenir un fill, l'Albert. Durant la seva estada a la URSS mai va deixar abandonada la seva afició a la música, i va tocar el violoncel en algunes orquestres. En el pla universitari, la gramàtica i la lingüística eren dues de les disciplines que més el captivaven, i hi va dedicar molt del seu temps. «Nosaltres vàrem

>> Orla de 1953 de la Universitat de Lvov. Moreno és al centre de la segona fila.

implantar –no sé d'on ho vàrem treure, però jo vaig abraçar aquella idea– una ensenyança de la llengua deixant de costat la gramàtica: parlar, parlar i parlar. Jo vaig agafar un grup i el vaig portar cinc anys. Els vaig fer mestres d'espanyol. Al principi els vaig parlar en rus, i després els vaig dir: “Ara, quan acabi aquestes paraules, recordin que comencem la primera lliçó en espanyol i no sentirem ni una paraula més de rus. S’ha acabat. Espanyol i res més. M’entenguin o no m’entenguin. Esto es un libro. ¿Qué es esto?”. “Esto es un libro”. “Molt bé”. No tenien llibres, no tenien ni una regla de gramàtica i al cap d’uns mesos van començar a escriure». El 1962, quan era membre del PCUS, Moreno va guanyar unes oposicions de catedràtic a la Facultat de Filologies Romàniques i Germàniques de la Universitat Estatal de Voronezh, i quatre anys més tard va ser-ne escollit degà, càrrec que va exercir fins al 1978,

en què voluntàriament va decidir retornar a Espanya. Ja hi havia estat en dues ocasions, els anys 1971 i el 1974, de manera clandestina, però ara venia per quedar-se.

«Quan vaig venir, vaig renunciar a Barcelona, on hi havia la família del meu germà gran; vaig renunciar a Saragossa, a Osca, on hi havia la meva germana; a Girona, on hi havia el meu germà... No vaig anar a Sant Antoni de Calonge, perquè amb els anys ja no hi coneixia ningú, i em vaig dir: “Has d’anar a Tossa, allà on tenies els teus

En tornar de l'exili va escollir Tossa per retrobar els seus exalumnes, ja envellits, i els seus descendents. Fou mestre de tres generacions

alumnes”. Nosaltres vivim en societat, i vaig venir a Tossa per estar amb els meus exalumnes. Em deia: “Aquests els coneixeràs”, i vaig triar de venir aquí. I mira, aquí he trobat que he estat mestre de l’avi, del pare i dels fills... Tres generacions». I es va instal·lar a Tossa, on el seu exalumne i amic Telm Zaragoza, llavors alcalde, li va confiar tasques d’ordenació a la Biblioteca Municipal, a l’edifici de l’antic hospital de Sant Miquel. Allà ajudava tothom qui li ho demanava: «Aquest estiu he ajudat tres estudiants a fer la selectivitat: els vaig pataquejar amb sintaxi espanyola i catalana i han aprovat tots», explicava orgullós. I és que era un bon exemple dels mestres típics de l’època de la Segona República, amb empena i multitud d’inquietuds culturals. Josep Moreno va morir a Tossa el 2001. Avui tindria 100 anys.

Marta Planellas Bassols
és periodista.